

Ko ostaneš doma

Različne plati iste zgodbe

Besedilo: Žarko Rovšček

Ni je čez srečno vrnitev najdražjih, bi gotovo pritrdile žene in ostali svojci vrhunskih alpinistov, himalajcev in drugih udeležencev odprav v tuja gorstva. Večina knjižnih ali drugače objavljenih zgodb o uspehih alpinistov je opis nevarnosti, junaštev, logistike vzponov, končnih uspehov ali porazov, morda še česa. Opominjajo nas na ozko razpoko med srečo in nesrečo, običajno stalnico našega življenja, ki je na odpravah v visoke gore še globlja. Če je bazni tabor nekakšno zaledje vsake odprave, so še bolj v ozadju tisti, ki ostajajo v toplih domovih pogumnih junakov višav.

Tri starejše dame so postale moje sogovornice o tem, kako so preživljale vsakdanje tegobe in radosti, ko so v

času alpinističnih odprav ostale same doma. Vsaka izpričuje svojevrstno zgodbo, tako po načinu spremljanja dela svojih mož kot po tonu izjav. Dušica Kunaver sicer ni alpinistka, a je duhovno sledila iskrivim zamislim svojega moža Aleša že od trenutkov njihovega porajanja. Spremljala je njegova prizadevanja in mu, kolikor je zmogla, pomagala, da jih je uresničil. Skoraj zlila se je s problemi, ki jih je ta neutrudni organizator in pionir naših odprav v Himalajo reševal na svoji poti. Danica Blažina je moževa prizadevanja spremljala poznavalsko. V skrbi za družino se je zavestno odrekla ekstremnemu alpinizmu, odpravam, čeprav je še zelo mlada v naših gorah razvila vse sposobnosti, da bi segla po

višjih ciljih. Zgodnji generaciji naših vrhunskih alpinistk, ki ji je pripadala, pa so bile odprave v tuja gorstva tudi še zelo odmaknjene. Darinka Andlovic, izrazito praktična žena našega znanega himalajskega zdravnika, ki je nehote padla v alpinistično dogajanje, običajno ne varčuje z ostrejšo besedo na račun početja svojega moža. Vsaka zgodba ima pač različne plati.

Spoštovane, beseda je vaša.

Dušica Kunaver:
Naša hiša je bila vedno polna Himalaje

Kakšne so bile po vašem svetle in temne plati tega, da ste delili življenje s človekom, ki je bil ves čas sredi ustvarjalnega nemira?

Ko sem se poročila z Alešem, sem vedela, da je alpinist, in tudi, da alpinizem ni šport, ampak način življenja in mišljenja. Sprejela sem ga takega, kot je bil, dragocenega v njegovi podobnosti z gorami. Resda je vedno bil sredi ustvarjalnega nemira, a ta svoj naboj energije je širil okrog sebe. V njegovi bližini je vedno bila optimistična dinamika. Vsak trenutek je izkoristil za neko delo. Te delavnosti smo se nalezli tudi otroci in jaz, zato smo prav v redu vozili. Za kakšne pritožbe preprosto ni bilo časa.

Himalaja je vašega moža uročila že po odhodu s Trisulov. Ogledna odprava prihodnjih alpinističnih ciljev v Nepal (leta 1962, skupaj z Zoranom Jerinom) je že nakazovala usmeritev njegovih prizadevanj naslednjih let. Kako ste to njegovo strast doživljali vi?

Pripadal je našemu prvemu povojnemu rodu alpinistov. Sanjali so o Himalaji, a v skromnih povojnih letih za to ni bilo denarja. Šele leta 1960 je odšla na pot naša prva himalajska odprava.

Njen član je bil tudi Aleš, naslednje leto pa se je na poti po Nepal zagledal v južno steno Lhotseja. Ta stena je bila takrat utopična misel, saj je bila osem let pozneje preplezana šele prva himalajska stena. Na rob te stene so naši alpinisti pod Aleševim vodstvom stopili leta 1981. Bala sem se je bolj kot drugih sten.

Ste morda kdaj pomislili, da vam tako brezkompromisno angažiranje odtuja življenjskega sopotnika, vajinim otrokom pa tudi očeta?

Na to nisem mislila. Alešu je uspelo, da ob vseh svojih obveznostih družine ni zanemarjal. Vse sobote in nedelje so bile namenjene družinskim izletom. Kosilo smo imeli vsak dan ob tretji uri (v tistih časih je bila služba od šestih do štirinajstih in nič več). Po kosilu smo stekli v gozd za hišo po borovničke ali kostanje, se gugali po drevju in preskakovali štore. Tudi zvečer, četudi je imel sestanke ali druge obveznosti, so otroci vedno dočakali očkovo večerno pravljico. Resda je vsaka odprava v Himalajo trajala nekaj mesecev, zato pa je bilo toliko lepše, ko se je vrnil in napolnil hišo s pripovedmi, vtisi, dogodki, fotografijami in zanimivostmi vseh vrst.

Kako ste preživljali stiske, temne misli in vsakdan do njegovega povratka?

Če nekdo odide v steno osemtisočaka, ne moreš odgnati temnih misli. Ne moreš se izogniti stisk, ki trajajo vse do srečne vrnitve. Važno se mi je zdelo, da svojih skrbi ne kažem navzven, in predvsem, da z njimi ne obremenjujem otrok.

Res pa je, da je bil Aleš zelo preudaren in zelo previden alpinist, z nenavadno izostrenim čutom za nevarnost. V steni ni nikdar imel nobene nesreče in tudi kot himalajski vodja je vedno, s šestih odprav, pripeljal domov vse prijatelje. Nikdar ne bom pozabila svoje prve izkušnje z njegovo previdnostjo, predvsem pa s sposobnostjo, da je znal obrniti, če je bilo treba. Lepega zimskega sončnega dne leta 1959 sta s prijateljem vstopila v Triglavsko steno. Tudi naslednji dan je bil jasen in sončen, a Aleš je prišel domov. S prijateljem sta obrnila sredi stene. Dejal je, da z oblaki, vetrom in zrakom nekaj ni bilo v redu. Naslednjega dne je bil divji snežni metež. V nevarnosti je iskal varnost. Že s svojo prisotnostjo je zagotavljal varnost. Od mnogih sem slišala: "Če je Aleš zraven, bo vse dobro." Tudi jaz sem bila polna tega zaupanja.

1 Sfinga Foto: Matevž Vučer

2 Dušica Kunaver Foto: Žarko Rovšček

3 Danica Blažina Foto: Žarko Rovšček

4 Darinka Andlovic Foto: Žarko Rovšček

Kako ste spremljali nekatere večletne Aleševe ideje in končno priprave na odprave?

Naša hiša je bila vedno polna Himalaje in še stoterih drugih dejavnosti. Res je, da morajo velika dejanja dozorovati več let. V Triglavsko Sfingo se je Aleš vračal sedem let, od 1954, dokler ni v njej v navezi z Drašlerjem začrtal prve smeri (1961). Lhotse je snoval 19 let, smer v zahodnem grebenu Everesta je začel pripravljati leta 1972, a se je leta 1978 odločil, da bo namesto vodstva te odprave dokončal gradnjo alpinistične šole v Manangu, ki bi po pogodbi morala biti dokončana leta 1979. Pripravljal jo je od leta 1969, sodelovanje naših alpinistov s to šolo pa traja še danes. Nepal je prinesla trajne vrednote.

Koliko dela in naporov je Aleš zmogel, sem poskušala doumevati vsak dan najinega skupnega življenja, dokončno pa šele sedaj, ko že skoraj 30 let urejam njegov arhiv in ga nosim šestim ustanovam, ki to gradivo sprejemajo kot narodovo dediščino. V NUK-u hranijo štiri metre Aleševega arhiva, povezanega

s Planinsko zvezo, arhiva Slovenije in RTV hranita desetine ur filmov, arhiv Radia Slovenije je presnel desetine ur radijskih pogovorov z odprav na Makalu in Lhotse, Pomorski muzej v Piranu hrani Aleševe načrte jadrnic, v Tehnični muzej postopoma nosim načrte raznih konstrukcij od opreme za GRS do skic letalskih motorjev, v Muzeju novejšje zgodovine se zbirajo tisoči diapozitivov, v Slovenskem planinskem muzeju v Mojstrani pa alpinistična oprema in ostala dokumentacija. Ob vsem tem je bil konstruktor in nato komercialni direktor Avtomontaže. Bil je službeno na poti od Skandinavije do Egipta, pisal je strokovne in alpinistične članke za celo vrsto domačih in tujih časopisov, revij in knjig in predaval o našem alpinizmu po vsej Evropi, in to v šestih tujih jezikih. Bil je tudi predstavnik Jugoslavije v mednarodni alpinistični zvezi UIAA in dobil kandidaturu za predsednika njene Komisije za alpinizem (volitev ni dočakal). Živimo v montažni hiši, v kateri je vsak žebelj zabil Aleš. Za svojo družino je načrtoval in sam izdelal jadrnico, s katero smo preživljali prelepe počitnice. Na smučišču je vedno smučal s hitrostjo najmlajšega člana družine, doma pa

hranimo zlato medaljo s svetovnega smučarskega tekmovanja gorskih reševalcev (Davos, 1959).

Ob vsem tem delu sem mu po svojih močeh in s tistim, kar sem pač znala, poskušala stati ob strani. Bila sem Aleševa tajnica, tipkarica, kurirka. Po številnih priznanjih je prihajal domov preprost, takoj je odložil kravato in že iskal čopič ali kladivo, da bi se lotil hišnih popravil. Vedno je našel čas za drobne pozornosti do vseh nas, za igro z otroki. V trenutkih utrujenosti je zaspal za mizo z žlico v roki ali pa v avtu pred rdečim semaforjem. Ko je imel hude glavobole, je kdaj rekel tudi kako besedo preveč. Skoraj gotovo pa sem naslednji dan dobila rožico ali pa šopek uvelih zvončkov ("Neka starka je prodajala rožice na cesti, pa sem ti jih prinesel, naslednjič dobiš kaj lepšega.") Ne, nič lepšega si ne želim, ti zvončki so najlepši!

Danica Blažina:
Na listke sem pisala dobre želje in jih vtikala v žepe

Vživiva se v katero izmed odprav vašega moža v času pred odhodom. Ali ste tudi vi sodelovali v pripravah?

Južna stena Lotseja Foto: Iztok Tomazin

Seveda sem kot žena pomagala pripraviti vso osebno opremo, ki jo je Sandi imel s seboj. Poleg tega sem na listke pisala dobre želje in jih vtikala v žepe njegovih oblačil, da jih je dobil med odpravo. Svojo željo, da bi šla kdaj tudi sama, sem podredila družini. Če gre nekdo iz družine, ga dejansko v mislih spremljaš in doživljaš skozi lastne izkušnje. Tako po vojni ni bilo govora, da bi ženske šle na kakšno odpravo, saj jih niti ni bilo. Morala pa sem poskrbeti tudi za lastno eksistenco. Nekdo, ki se je takrat udeležil odprave, je moral vgraditi vanjo veliko samega sebe. 15–20 let kasneje se je dogajalo, da so bile odprave tudi mešane. Nam so ostajali le bližnji cilji. Udeležila sem se prve jugoslovanske odprave po vojni v Čvrnico (1949).

Kot alpinistka ste verjetno spremljali potek Sandijevih odprav drugače kot druge žene. Ste bili zato kaj bolj zaskrbljeni?

Ne, saj vem, da se nekdo, ki ima glavo na pravem mestu, zna izogniti hujšim nesrečam. Pri objektivno pogojenih

nesrečah pa tako ne moreš pomagati nič. Spremljala sem potek odprav preko redkih pisem in literature. Ko se sedaj s Sandijem pogovarjava o podrobnostih na odpravah, mu rečem: "Poslušaj, ali se tega ne spomniš več, ali ni bilo tisto tako in tako?" Torej sem njegovim odpravam kar dobro sledila. Seveda mi je vpogled v alpinizem, boljše poznavanje, to omogočil.

Kakšen je bil vaš stik z možem med odpravo?

Pisma so prihajala redko, ker je bilo treba vedno dobiti nekoga, da je odnesel pošto v dolino. Sandi je z odprave v Bolivijo (1964) pisal pogosteje kot z naslednjih. Med potovanjem z ladjo sem lahko vsak petek preko Radia Koper v oddaji Kje so naše ladje izvedela vsaj, kje se nahaja. Mesec dni po odhodu je prišla prva kartica iz Španije, pa kasneje iz Afrike in Argentine. Pošta je potrebovala deset, morda dvanajst dni, včasih tudi cel mesec. Kakšno pismo sem dobila še po Sandijevem prihodu domov. Naša pisma so z začasnega naslova (poštno ležeče) občasno našli članom odprave skupaj z drugo pošto. Sandi jo je dobival poleg tiste na lističih v žepih (nekakšno nadomestilo za današnja telefonska sporočila).

Najbolj žalostno možnost ima gotovo človek vsaj na trenutke v mislih?

Res je, ni bilo lahko. Bremenile so me vse domače skrbi in še, kar se je dogajalo vmes. Hočem reči, da je bilo v tistih časih skrbi malo manj, ker ni bilo pogoste zveze. Na srečo razmišljam vedno tako, da ne morem spremeniti tistega, kar je, tisto, kar pa pride, bo prišlo vseeno. O nevarnostih nisem razmišljala, želela pa sem biti zraven. Ko je Sandi podedoval neko vsoto od prodaje nepremičnine doma v Trstu, se mi je posrečilo, da sva si lahko privoščila treking v Nepal kot darilo za vsa skupna leta. Lani sva imela 61 let skupnega življenja.

Kakšne pa so bile materialne tegobe moževe daljše odsotnosti?

Sandi je najprej porabil plačan dopust, nato pa so mu v preostalem času na njegovem podjetju poravnali prispevke (zdravstveno, pokojninsko in socialno zavarovanje) brez izplačila večine plače. S hčerko sva tako razpolagali z nekim minimalnim zneskom, kakih petkrat manjšim od običajne moževe plače. Pomagali sva si tudi s pomočjo prihrankov, zadolževali pa se nismo nikoli.

Aconcagua Foto: Iztok Tomazin

Torej ste morali sami organizirati vse pri hiši?

Prva, štirimesečna odprava (bolivij-ski Andi) je bila, ko je bila hči stara deset let. Med drugo (Hindukuš, 1971) mi je umrla teta, moja varuhinja v zgodnji mladosti (pri 12 letih sem izgubila starše), in sem ostala popolnoma sama. Drugi so mi pomagali urejati vse v zvezi s pogrebom. Takrat bi Sandija res potrebovala, pa ga ni bilo. Sicer pa se je največkrat vse kar dobro izteklo. Hči je povsod hodila z mano, tako da staršev ni pogrešala.

Darinka Andlovic: A zdaj bomo pa še poroko predstavljali?

Tik pred poroko (1949) vam je Jože povedal, da gre z alpinistično odpravo v Čvrnico.

Kako ste sprejeli nenadno novico?

Še se spomnim, da sem mu rekla: "Pa bi hudiča prej povedal, da greš. A zdaj bomo pa še poroko predstavljali?" Odgovoril je, da se bo pač kakšen dan prej vrnil, in se tudi je. Kaj naj bi rekla? On je bil vesel, da je bil rešen vsega

hišnega cirkusa, saj njegova mama ni bila navdušena nad najino poroko in je bilo med žlahto čutiti nervozo. Danes je to bolj enostavno; mladi živijo na koruzi, pa mir.

Nekaj let kasneje je vaš mož postal kandidat za prvo jugoslovansko odpravo v Himalajo.

Kot mlada družina z dvema otrokoma smo leta 1955 prišli iz Ljubljane na Most na Soči, kjer je Jože sprejel prvo službo podeželskega zdravnika. Mislim, da je šlo za hitro odločitev, saj je hotel biti čim dlje od vsega sorodstva. Rekel je, da gremo daleč, kolikor se da, torej do državne meje. Bili smo v vlažnem stanovanju, on pa je kot strela z jasnega povedal, da odhaja v Himalajo. Vse proste nedelje je lezel po okoliških hribih za trening; mi nismo mogli hoditi z njim. Potem odprava ni šla na pot. Jože ni bil več tako mlad; na odpravah je bil med svojim 42. in 59. letom starosti (Kangbačen, 1965, Anapurna, 1969, Kangbačen, 1974, nepalska šola za vodnike NMA v Manangu, 1979, italijanska odprava na Everest, 1980, in

1. primorska odprava na Aconcagua, 1982). Himalaja ni bila tako poceni, kot morda nekateri mislijo.

Vi niste zahajali v gore. Ali se vam zdi, da ste zato kaj lažje spremljali napredovanje odprav?

Ne, nasprotno. Takrat je bil en radio, občasna pošta in nisi skoraj ničesar vedel o dnevnem dogajanju. Enkrat, še pred poroko, me je Jože vlekel skozi Okno na Prisojnik in to v slabih copatah. Šla sem, ker sem bila utrjena za hojo, s kakšnim velikim užitkom pa ne. Lepo je planinariti, ne pa ves čas objemati skale.

Kako ste spremljali naslednje odprave?

Ko so šli na Kangbačen (1965), smo bili že v Šempetru pri Gorici. Takrat sem se jezila, on pa je bil v redni službi, dežural je in treniral. Vse je šlo svojo pot. Za odpravo je menda porabil ves dopust za tisto in prihodnje leto. Dopust je bil še plačan, kasneje pa se je to nehalo. Ko je šel na Anapurno (1969), sta bila oba otroka že na študiju. Preživeti je bilo treba brez plače; brez

Kangbačen Foto: Andrej Štremfelj

prihrankov ne bi šlo. Takrat tudi nisem bila zaposlena. Za družino je bil to kar znaten izpad dohodka. Ko so se odprave vrstile, sem mu nekoč med slabo voljo zabrusila: "Kar pojdi in spodaj počakaj naslednjo odpravo, da ne boš izgubljal časa za pot domov in nazaj." Tako pač rečeš, da si jezik malo ohladiš, po drugi strani pa te tudi skrbi.

Pred eno izmed odprav, za katero je bil tudi med kandidati, je Jože imel že velike težave z očmi. Ker se je ravno v tistem času v šempetrski bolnišnici, kjer je bil zaposlen, mudil znani slovenski okulist profesor Stergar, sem prosila, naj ga pregleda. Rekel je, da ima ozadje oči tako prizadeto, da lahko oslepi, če bo nadaljeval s podvigi v visokih gorah. Obolenje je povezoval s hipoksijo. Čeprav je na koncu izpadlo, da mu skušam preprečiti udeležbo na odpravi, moram povedati, da se je tudi Jože zavedal nevarnosti za poslabšanje zdravja in se tudi ni počutil najbolje. Ko pa bi moral iti na Everest z Italijani

(1980), je bil pri nas na obisku tudi šef kirurgije v šempetrski bolnišnici. Jože mu je rekel, da je pomembno, da gre, saj je bil glede na svoje izkušnje predviden za vodjo zdravniške ekipe na odpravi. Šef, naveličan tudi pripomb Jožetovih kolegov v službi, je rekel: "Pa pojdi v pokoj in hodi, koder hočeš!" Takrat je Jože pristal, da se upokoji. Velikega razumevanja za njegovo dejavnost v službi ni bilo. Ko se je vrnil z ene izmed odprav, je kmalu dobil nalog za opravljanje dežurstva petnajstkrat v mesecu. Takrat bi bolj potreboval še kakšen mesec dopusta, da se odpočije, a ga je že izkoristil.

Ali ste mozu pred odhodom na odpravo tudi kaj pomagali?

Pred vsako odpravo je bilo veliko treningov, priprav in pisanja. Privlekli so velike aluminijaste transportne škatle. To je bilo vse na tej mizi v naši dnevni sobi, na balkonu. Pa smo pomagali pakirati njegovo opremo, saj je svoje osebne stvari pripravljajl vsak sam. On je moral poskrbeti tudi za tisti osebni del, ki ga je potreboval za medicinsko terensko delo. Ko je prvič prišel z odprave na Kangbačen, je rekel, verjetno bolj v šali: "Drugič pa pojdeš ti z mano." Pa sem mu odgovorila, da tega svoj živi dan ne bo dočakal.

Važnejša mi je bila skrb, da spravimo gor oba otroka in da sem v njuni bližini.

Iz Italije sem znosila precej volnenih dokolenk, filmov, temnih očal in rezervnih temnih stekel zanje, tudi za druge člane odprave, saj se v začetku ni pri nas dobilo nič. Tako je obveljalo skoraj za vse odprave, saj je bil ta način oskrbe vse bolj utečen. Jože je imel v službi nekaj ljudi, ki so ga, morda zaradi zavisti, vedno zbadali. Pa sem mu rekla: "Kdo ti bo le zavidal Himalajo. Če bi ti toliko denarja in energije vložil tu, bi imeli nebotičnik, ne le stanovanja."

Morda se je koga v vaši družini prišlo kaj navdušenja za gore?

Ob nedeljah bi potrebovali vse kaj drugega kot pa vstajanje navsezgodaj, postavljanje šotora in spanje pod njim. Sin je nekajkrat šel z možem, vendar je zelo zgodaj nehal hoditi z nami tudi na morje. Hči sama ni hodila v gore. Ko je šla v Ljubljano, je bil njen bivši mož tudi alpinist. Enkrat sta se nekje zaplezala. Takrat smo ji rekli, naj preneha z alpinizmom. Otroci bi radi hodili v hribe, ne pa plezali. Tako se ta dejavnost pri njih ni prišla. Ena vnukinja s partnerjem tudi hodi rada v hribe. ○

Hladnega decembrskega dne leta 1969 sem v veliki množici ljudi premražen cepetal na trgu pred ljubljanskim magistratom. Združil nas je svečan prihod članov 3. jugoslovanske himalajske odprave na Anapurno. Naenkrat je na prepolnem trgu završalo. Pripeljali so se v "utrujenih" vozilih, ki niso skrivala sledov poškodb, nezgod, z več tisoč bolj ali manj prašnih kilometrov čez Balkan in skozi Azijo, vse tja do visokih gora. Iz obtolčenih vozil so kot iskri kavboji poskakali fantje, tudi zreli moške, oblečeni v puhovke in z višinskimi očali na nosu, saj je skozi poškodovano karoserijo z nekaterimi razbitimi stekli še pred kratkim med vožnjo pihal mrzel zrak. Kot bi prišli z oddaljenega planeta, z nekega drugega, popolnoma drugačnega sveta. Vrli fantje, moške širokih nasmehov, čeprav vidno upadli, so se pomešali med množico, med katero ni manjkalo njihovih najožjih članov družine. Dve, daljše obdobje ločeni skupini ljudi sta se veselili srečnega snidenja: peščica himalajcev, s pridihom silnih višav, in množica onih, ki so doma vsak dan miselno spremljali njihove korake v vse redkejši zrak in mraz; trepetali med časopisnimi in radijskimi vestmi, ki so s časovnim zamikom pronicale v naš vsakdanjik. V časnikarski vnemi se premalokrat piše tudi o tistih, ki vsakokrat ostajajo doma, o svojcih, ki vsak po svoje tudi podpirajo piramido vzponov na vrh sveta.

Naj nam tokratne sogovornice in sogovornik pomagajo odškrniti del ozadja priprav in izvedbe odprav, doživljanja tistih, ki ostajajo doma. Verjamemo, da s tem ni povedano vse, kar je možno in vredno. Zavedamo se, da bi z več razpoložljivega prostora v naši reviji lahko zbrali še več mnenj, dopolnili vprašanja in poglede dodatno utemeljili. Tisti, ki iz omenjenih razlogov, ne zaradi manjše pomembnosti, niste prišli do besede, čeprav bi bila dobrodošla, nam oprostite. Nismo vas hoteli prikrajšati ali zapostavljati, saj ste kljub temu del zgodbe, ki jo tu razpletamo; morda se boste celo našli v njej. Prav je enkrat začeti tudi s tako temo, ne da bi želeli pretirano vrtati v zasebnost posameznikov. Upamo, da smo s tem odkrili nekaj tistega, kar se dogaja v "zaledju fronte".

Žarko Rovšček